

NIEMANDSLAND

Leesexemplaar

Aan alle mensen van goede wil.

Niemand's land

EEN REIS NAAR
DE OORLOG
IN OEKRAINE

Jan Hunin

Polis

*Ga in iedere onbegrijpelijke toestand de Russische klassiekers
lezen. Daarin heeft iedereen het nog slechter.*

— Russisch gezegde

I

Hegel merkt ergens op dat alle grote wereldhistorische feiten en personen als het ware tweemaal optreden.

Hij vergat eraan toe te voegen: de ene keer als tragedie, de andere keer als klucht.

— Karl Marx, *De achttiende brumaire van Louis Bonaparte*

De geschiedenis herhaalt zich.

Toch?

Of misschien ook niet.

Wie zal het zeggen?

Maar toen ik op 16 juli 2019 bij de grenspost van Zajtseva een soldaat van de Volksrepubliek Donetsk hoorde roepen: ‘Hé, wat is dit, pers?’ kreeg ik toch sterk de indruk dat het eerste het geval is.

* * *

Ik ben er inderdaad al eens eerder geweest, in het Donetsbekken, met name in de zomer van 2014, toen ik nog voor de krant werkte. Ik deed er toen een maand lang verslag van de oorlog: Malaysia Airlines vlucht MH17 was pas neergeschoten en de ogen van de wereld waren gericht op het gewapende conflict tussen Oekraïne en de door Rusland gesteunde rebellen. Aan aangrijpende verhalen was er geen gebrek geweest. Aan avontuur evenmin, en het mag dan ook niet verbazen dat ik er nog weleens wilde terugkeren.

Dat klinkt veel vanzelfsprekender dan het was. De laatste jaren zijn ze in Donetsk minder gretig geworden met het uit-

delen van perskaarten. Er komen nog weinig of geen westerse journalisten het van Oekraïne afgescheurde gebied binnen. Maar mij is het om de een of andere reden wel gegund, en wanneer ik dan ook nog een beurs krijg van het Fonds voor Bijzondere Journalistiek kan niets me nog tegenhouden. En gelukkig maar, want de avond voor mijn vertrek lees ik in een recensie van mijn vluchtelingenepos *Dit land is mijn land*: ‘Te hopen valt dat hij ondertussen aan een volgend boek werkt.’

Een plezierreisje zal het niet worden, maar veel zorgen hoef ik me nu ook weer niet te maken. In vergelijking met vijf jaar geleden, toen de kogels mij bij wijze van spreken rond de oren floten, is het rustig in het Donetsbekken. Jawel, van een wapenstilstand is nog niet veel in huis gekomen – elke week vallen er nog wel een paar doden, en soms ook meer – maar er kan van een zekere stabilisatie gesproken worden: de grenzen tussen het door de rebellen gecontroleerde gebied en de rest van Oekraïne liggen min of meer vast. Ik zal niet meer om de haverklap het front moeten oversteken, sowieso al een gevaarlijke onderneming, laat staan tijdens een aanval, want dat was ook een paar keer gebeurd. Wegwezen, Pasja! Vol gas!

Maar zoals elk nadeel zijn voordeel heb, heb elk voordeel zijn nadeel. In de hete zomer van 2014 was er in de Donbass zoveel te beleven geweest dat ik papier tekortkwam voor mijn verhalen. Zal dat opnieuw het geval zijn? Ik voel er niets voor om opgewarmde kost te serveren.

* * *

Het is dan ook met gemengde gevoelens dat ik de avond voor mijn vertrek mijn rugzak pak en wanneer ik tijdens de eerste dagen van mijn reis van de ene teleurstelling in de andere val, vrees ik meteen het ergste.

Het begint eigenlijk al op weg naar de luchthaven. Ik had mijn chauffeur – in Warschau komen negen op de tien Uberchauffeurs uit Oekraïne – willen vragen wat hij van de oorlog vindt, maar dan blijkt die Mariusz een Pool te zijn, die mij alleen weet te boeien met zijn tatoeages: op zijn linkerarm een hartslaggrafiek waarin het silhouet van een motor is verwerkt en op zijn rechter een Chinees geluksteken, want als je van avontuur houdt, moet je geluk hebben.

Bij aankomst op de luchthaven blijkt mijn vlucht drieën-half uur vertraging te hebben.

* * *

In Kiev wordt het er niet veel beter op.

Er zijn verkiezingen in aantocht en dat valt te merken. Overall op bordes bieden de kandidaten hun diensten aan, van wie ik er een zelfs zonder vlecht herken: Joelia Timo-sjenko. Zij werd ooit, onder anderen door mezelf, de Jeanne d'Arc van de Oekraïense politiek genoemd, en niet zonder reden, want nadat ze eerst tot redder des vaderlands was uitgeroepen, belandde ze daarna in de gevangenis. Nog een ander gezicht komt me bekend voor, met name dat van Michael Saakasjvili, die na het aflopen van zijn ambtstermijn als president van Georgië zijn geluk ging beproeven in Oekraïne, met wisselend succes zullen we maar zeggen. Hoe dan ook, veel meer dan zijn gezicht heeft hij niet in de aanbidding, maar dat kan van de meeste kandidaten gezegd worden. De Oekraïners die ik erop aanspreek maakt het trouwens weinig uit. Hun land is er de voorbije jaren beter op geworden, wat zullen zij zich druk maken over verkiezingen?

En misschien hebben ze nog wel gelijk ook.

* * *

De oorlog is in elk geval ver weg.

In de buurt van de Nederlandse ambassade, waar ik in juli 2014 een jonge politicoloog heb horen opperen dat er misschien iets goeds zou voortkomen uit de ramp met vlucht MH17 – namelijk dat het de ogen van de wereld zou openen voor de Russische politiek – draaien de cafés en restaurants op volle toeren. Niets herinnert er aan de gebeurtenissen van toen. Terwijl vijf jaar geleden het voetpad bedolven was onder de bloemen en knuffels, een spontaan eerbetoon aan de 298 slachtoffers, onder wie 80 kinderen, met als uitschietter een A4'tje op de muur (*'Europe, isn't that enough? DO SOMETHING'*), staat de ambassade er deze keer bij zoals ambassades er tijdens een weekend bij staan, met gesloten deuren en aan de voorgevel een kastje met boodschappen over visumaanvragen en noodnummers.

In afwachting van mijn vertrek naar het in het oosten van Oekraïne gelegen Charkov breng ik dan maar een bezoek aan het voormalige buitenverblijf van Viktor Janoekovitsj, de Oekraïense president die in 2014 het hele land meesleurde in zijn val.

Zonder zijn verzet tegen een associatieverdrag met de Europese Unie zou er nooit een opstand zijn uitgebroken, zou hij nooit zijn afgezet en zouden de Krim en het Donetsbekken zich nooit hebben afgescheurd, tenminste niet toen.

En, moeten we er heel eerlijk bij zeggen, zouden we ook nooit een bezoek hebben kunnen brengen aan zijn aan de oever van de Dnjepr gelegen datsja. Nu ja, datsja. Zijn buitenverblijf is zo groot dat ze er na zijn vertrek maar meteen een nationaal park van gemaakt hebben, tot zichtbaar genoeg van de aanwezige koppels. De rond de datsja gelegen vijvers, waar je voor omgerekend een euro de vissen en eenden kunt

voeren, en de met standbeelden omzoomde wandelpaden lenen zich perfect tot romantische kiekjes.

De datsja zelf, een protserige villa waarvan alleen het gebruikte materiaal (hout) aan een datsja doet denken, mag je sowieso alleen op afspraak in, en ook het befaamde automuseum, een grijze loods, staat er gesloten bij, misschien omdat er niet veel meer overblijft van Janoekovitsj' imposante collectie oldtimers. Toen de datsja na zijn val door kijkklustigen bestormd werd, hield helaas niet iedereen het bij kijken.

Maar dan nog is het buitenverblijf een uitstapje waard, al was het maar om de zeboes en nandoes in de privézoo te bezoeken. Of de haven, waar een galjoen ligt aangemeerd, nep natuurlijk, zoals zowat alles hier, inclusief de boerenhut die in een uithoek van het landgoed is nagebouwd, vlak bij het vijf meter hoge met prikkeldraad bekroonde plaatwerk dat het terrein omheint. Wat staat die daar eigenlijk te doen? Ik kan er geen andere reden voor bedenken dan dat het met het ego van Janoekovitsj te maken moet hebben: kijk eens hoe ver ik het heb geschopt! Maar heel zeker weet ik dat niet en zal ik het ook nooit weten, want Janoekovitsj leidt sinds zijn afzetting een teruggetrokken bestaan in het Russische Rostov aan de Don. Als hij al een interview geeft, dan alleen om te zeggen dat hij zichzelf nog altijd als de wettige president van Oekraïne beschouwt.

Na zoveel extravagantie wil ik het wat eenvoudiger aan doen, en daarom heb ik op de nachttrein naar Charkov, mijn volgende halte, een *platzkart* geboekt, de beruchte derde klasse, waar altijd wat te beleven valt, al dan niet vanwege de aanwezigheid van de nodige dorstlessers. IJdele hoop, want nog voor mijn trein goed en wel Kiev-Pasazjirskij verlaten heeft, ligt iedereen al netjes te slapen. Het is dan ook niet zonder verbazing dat ik de volgende morgen op de achterkant van het ruitjeshemd van de vrouw op de slaapplank tegen-

over mij – ze werkte in Polen, niet ver van de plaats waar ik mijn eigen, zij het ietwat bescheidenere, buitenverblijf heb – de gestikte boodschap ‘*Luck is on your side*’ zie verschijnen.

Voorlopig zal ik voor dat geluk nog wat geduld moeten oefenen, want ook in Charkov – Charkiv in het Oekraïens – vallen er niet veel verhalen te rapen.

* * *

In 2014 was ik na mijn aankomst in Kiev bijna onmiddellijk doorgereisd naar Charkov, niet toevallig de uitvalsbasis van het Nederlandse onderzoeksteam voor de neergeschoten Boeing. De stad, de tweede grootste van het land en na de oprichting van de Sovjet-Unie zelfs even de hoofdstad van Oekraïne, lag dicht bij de rampplek, al is dicht natuurlijk relatief in een land als Oekraïne, en bovendien beschikte ze, zoals de supporters van Oranje twee jaar daarvoor tijdens het EK voetbal hadden kunnen vaststellen, zij het in weinig prettige omstandigheden (drie nederlagen op rij), over een uitstekende infrastructuur.

En dan was ze nog mooi ook.

Je verwacht het misschien niet meteen van een stad die bekendstaat om haar productie van oorlogsmateriaal, maar sinds mijn vorige bezoek weet ik wel beter. Het centrum van Charkov maakt een opvallend frisse indruk, misschien met dank aan zijn bloeiende IT-sector, die vooral jongeren aantrekt. Ook de architectuur mag er wezen, met als uitschieter het Paleis van Volksvlijt, een rond het voormalige Leninstandbeeld opgetrokken constructivistische wolkenkrabber, die bij zijn voltooiing in 1928 heel even kon pronken met de titel van hoogste gebouw van Europa.

En jawel, vijf jaar later ziet het er nog altijd indrukwekkend uit, net als het station trouwens, waar alles, met inbe-

grip van de samovar in het café, van buitenproportionele afmetingen is, zoals het natuurlijk betaamt voor een gebouw dat opgetrokken is in de stalinistische empirestijl. Maar voor het opladen van je telefoon moet je er wel naar een achterkamertje: 'Dat is dan 14 grivna, meneer, komt u over een uur maar terug.'

* * *

Om de herinneringen van weleer op te roepen, had ik graag opnieuw in het exclusieve Kharkiv Palace gelogeed, maar dat blijkt een beetje te hoog gegrepen voor mijn portefeuille; ik moet genoeg nemen met het aan de overkant gelegen Hotel Kharkov.

Van de oorlog valt in de stad al even weinig te merken als in Kiev. Niets dus, of het zou de aan de hand van de engel op het onafhankelijkheidsmonument vastgemaakte Oekraïense vlag moeten zijn. Wanneer ik op straat dan ook nog meisjes zie voorbijlopen in T-shirts waarop *'Just did it'* en *'Ok. But first Aperol'* staat, krijg ik de indruk dat ze in Charkov blij zijn dat ze zich niet hebben laten meeslepen door de Russen. Veel heeft het anders niet gescheeld, want na de val van Janoekovitsj was het er net als in andere steden met een etnisch Russische bevolking tot gewelduitbarstingen gekomen. Maar uiteindelijk hadden de aanhangers van de Russische president Poetin het onderspit moeten delven, wat in september 2014 kracht was bijgezet met de val van Lenin. De vader van de revolutie tuimelde er toen na een groot protest van zijn voetstuk. Alleen een betonnen plaat herinnert nog aan zijn bestaan.

Tja, verklapt een van mijn kennissen in de cocktailbar waar we vijf jaar geleden ook al hebben gezeten, toen zou het haar niet hebben kunnen schelen of ze Oekraïens of Russisch was, maar de oorlog had alles veranderd: ze spreekt inder-

daad Russisch, zoals iedereen hier, maar toch voelt ze zich geen Russin, maar Oekraïense.

Niet dat alles in Charkov daarom koek en ei was. Anders zouden er geen gepensioneerden voor een bijverdienste naar het park komen met een weegschaal (2 grivna) – 78 kilogram, valt mee – en een krachtmeter (1 grivna) – valt tegen, de wijzer haalt niet eens het midden.

* * *

Om mijn bezoek aan Charkov af te sluiten had ik de volgende ochtend een bezoek willen brengen aan de fabriek waar sinds de jaren dertig van de vorige eeuw de beroemde T's van de band rollen, waaronder de legendarische T-34, ooit door een Duitse maarschalk de fijnste tank ter wereld genoemd. En dat wil wat zeggen, al dient er onmiddellijk aan toegevoegd dat de Duitsers de Duitsers niet zouden zijn als ze daar niet snel een oplossing voor hadden bedacht. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog had de T-34 de twijfelachtige eer niet alleen de meest geproduceerde maar ook de meest vernietigde tank te zijn.

De laatste tijd is het wat minder geworden met de productie, al waren de in Charkov geproduceerde T-64, T-80 en T-84 de voorbije jaren actief in de Donbass.

Bij mijn vorige bezoek, in de zomer van 2014, haalde de fabriek echter niet het nieuws met haar T's, maar als de plaats waar de lichamen van de slachtoffers van vlucht MH17 geborgen werden voor ze overgevoegen werden naar Nederland.

Ik had er dan ook graag binnen een kijkje willen nemen, maar zoals misschien te verwachten was van een wapenfabriek geraak ik niet verder dan de achterpoort waar ik vijf jaar geleden vijf zilvergrijze koelwagens tergend langzaam uit het struikgewas tevoorschijn had zien komen, met

daarachter een rode passagierswagon waarop in het cyril-
lisch 'Donbass' stond en daarboven het bijna provocerende
'Moskou-Donetsk'.

'Dat is tegen de regels', had iemand geroepen, toen einde-
lijk de locomotief tevoorschijn kwam. Een locomotief mocht
namelijk nooit meer dan twee wagons duwen, hij zou kun-
nen ontsporen. Maar deze trein was niet ontspoord. Nog
voor hij het fabrieksterrein kon oprijden was hij tot stilstand
gekomen, alsof hij bezweek onder zijn zware last. Pas nadat
enkele arbeiders zand op de sporen gegooid hadden, had hij
zich puffend weer op gang getrokken.

Nu zou dat niet eens meer kunnen, bedenk ik, terwijl ik
het spoor verken waarlangs de trein toen de fabriek was bin-
nengereden. De natuur heeft er haar werk gedaan: tussen de
rails staan boompjes van wel een meter hoog. Daar komt
geen trein meer doorheen.

Maar daar denken ze in Charkov duidelijk anders over.
Elk halfjaar passeert hier nog wel een trein, vertelt de mana-
ger van de aanpalende fabriek, een uiterst vriendelijke kerel,
die zodra hij het woord België hoort vallen de onweerstaan-
bare behoefte voelt mij zijn kennis te demonstreren: Breug-
hel, Antwerpen, Brugge, Anderlecht, frieten, Manneken Pis.

* * *

En wanneer ik dan ook nog het portret kwijtraak dat ik de
dag ervoor op een bank in het park heb laten maken – door
een man die bij het tekenen om de haverklap zijn vuisten
balde en rare gezichten trok, maar dat hoorde erbij – besef ik
dat het mijn dagje niet is. Ach, zo goed stond ik er nu ook
weer niet op.

Hoe dan ook, ik kan niet snel genoeg naar het Donets-
bekken vertrekken.

II

*En het werd donker op alle wegen, de zon ging al onder
toen het schip bij de grens van de wereld, Okeanos, aankwam,
waar het volk en de stad zijn van de Kimmerische mensen,
altijd volledig omgeven door mist en nevel, en nooit zal
Helios met zijn stralende licht die mensen beschijnen,
niet als hij uit de hemel daalt naar de aarde, een doodse
nacht hangt chronisch over die ongelukkige mensen.*

— Homeros, *Odysee*, vert. Imre Dros

Donetsbekken, en niet Donbekken, inderdaad, zoals vaak verkeerdelijk, ook door mezelf, wordt of werd aangenomen. De ‘Don’ in Donbass (voluit Donetskij Bassejn) – staat nu eenmaal voor de rivier Donets, letterlijk de kleine Don, en niet voor de veel grotere Don, die niet eens door Oekraïne stroomt.

De Donets, die officieel de Noordelijke Donets heet, wat doet vermoeden dat er nog een Zuidelijke moet zijn – die vooralsnog onvindbaar is – doet dat dus wel, zij het slechts door een klein deel van het gebied dat wij het Donetsbekken noemen, een mijnbouwgebied in het uiterste zuidoosten van Oekraïne, dat, op enkele noordelijke uitlopers na, overlapt met het gebied dat zich in 2014 afscheurde van Oekraïne.

Al in de tijd van Homeros moet dat een onherbergzame plek geweest zijn. De grens van de wereld wordt het in de *Odysee* genoemd, waar Helios, de zon dus, niet eens schijnt en een doodse nacht hangt over de mensen die er wonen.

Misschien was Homeros milder geweest in zijn oordeel als hij had geweten dat wij in feite allen *Donbassers* zijn; ten-

slotte ligt in de steppe die zich ten noordoosten van de Zwarte Zee uitstrekt de *Urheimat* van de Indo-Europeanen. Wil dat zeggen dat het er aangenaam wonen was? Helaas niet. Door de beperkte regenval willen er in de verder vruchtbare aarde alleen maar grassen groeien.

* * *

Wilde Velden werd het gebied genoemd, waarin alleen nomaden, die altijd in beweging waren, het liefst te paard, hun gading vonden: eerst de door Homeros vermelde Kimmeriërs, daarna de Scythen, gevolgd door onder meer Mongolen en Tataren. Op een eerste nederzetting was het wachten tot 1676, toen het gebied werd gedomineerd door de Kozakken, vaak gevluchte lijfeigenen die hun toevlucht zochten in het niemandsland tussen Rusland en het door de Turken gedomineerde kanaat van de Krim.

Hun naam ontleenden ze aan het Turkse woord voor vrijbuiters en dat waren ze ook, getuige de lange paardenstaart die ze uit hun verder kaalgeschoren schedel lieten ontspruiten. Door iemand die het kon weten, namelijk een Kozak, heb ik me ooit laten vertellen dat die *chochol* bedoeld was als provocatie, zo van: 'Probeer me maar te scalperen.'

Pas nadat hun hetman Bohdan Chmelnytski in 1654 na een overigens geslaagde opstand tegen de opdringerige Polen bij de tsaar bescherming zocht, kreeg Rusland voor het eerst een beetje greep op het gebied. Een beetje, want van Moskou mochten de Kozakken hun eigen gang gaan, zolang ze de Krim-Tataren en de Turken het leven maar lastig bleven maken.

Tot de Welshe zakenman John Hughes in 1869, anderhalve eeuw nadat er in het gebied steenkool ontdekt was, op de plaats van het huidige Donetsk een staalfabriek opende. Meteen was het afgelopen met het vrijbuitersleven van de

Kozakken, tenminste in het steenkoolrijke Donetsbekken. Vanuit heel toenmalig Rusland, en daarbuiten, stroomden migranten toe. Nog voor het begin van de Eerste Wereldoorlog leverde het Donetsbekken, een gebied kleiner dan België, 87 procent van de Russische steenkool.

Na de Russische Revolutie, en de daaropvolgende burgeroorlog, zou Donetsk een hoofdrol spelen in de industrialisatie van de Sovjet-Unie, wat nog onderstreept werd door de naamsverandering van Jozovka (een verbastering van Hughes) in Stalino, ongetwijfeld een eerbetoon aan de opvolger van Lenin; pas in 1961, na de destalinisatie, zou de stad haar huidige naam krijgen, Donetsk.

Het was dan ook geen toeval dat de onovertroffen Aleksej Stachanov juist in de Donbass – Donbas in het Oekraïens – zijn ongelooflijke records vestigde. In 1935 wist de communistische modelarbeider in een van de plaatselijke mijnen in zes uur tijd 102 ton steenkool naar boven te halen, een record dat hij enkele weken later nog zou aanscherpen tot 227 ton. Dat daarbij niet alles volgens de regels verliep, zou het Sovjetpropaganda-apparaat een zorg wezen.

Als beloning kreeg Stachanov, behalve een hele reeks ere-titels, een stad naar zich genoemd, een plaatselijke gewoonte om zo te zeggen. Nog altijd zijn veel steden in het Donetsbekken naar Sovjethelden genoemd en anders hebben hun namen wel een communistisch tintje, zoals in het geval van Sjachtjorsk (mijnwerker), Antratsit (antraciet) en Pjervomajsk (1 mei).

Niet dat in het Donetsbekken daarom alles om steenkool draaide; dat zou het gebied en zijn bewoners oneer aandoen. Vooral onder partijleider Leonid Brezjnev werd er volop geïnvesteerd in moderne technologieën, waardoor het in de jaren tachtig van de vorige eeuw tot de meest ontwikkelde gebieden van de Sovjet-Unie ging behoren.

* * *

De prijs voor die successen werd betaald door de oorspronkelijke, vooral Oekraïense bewoners. Met hen ging het na de communistische machtsovername van kwaad naar erger.

Na een bloedige afrekening met de Kozakken, die tijdens de burgeroorlog de kant van de Witten hadden gekozen, richtten de bolsjewieken op het eind van de jaren twintig hun pijlen op de koelakken, vaak keuterboeren die niet naar een kol- of sovchoz wilden. De daaropvolgende jaren van hongersnood dunde hun aantal – en dat van de vooral op het platteland wonende Oekraïners – verder uit, zeker toen ook nog hun taal uit de scholen gebannen werd. De gevolgen lieten zich raden: bij het uiteenvallen van de Sovjet-Unie spraken in het Donetsbekken zelfs de etnische Oekraïners – nog altijd de helft van de bevolking – bijna uitsluitend Russisch.

Dat nam weliswaar niet weg dat in december 1991 maar liefst 84 procent van de inwoners van de provincies Donetsk en Loegansk zich uitsprak voor de onafhankelijkheid van Oekraïne, niet zo heel ver beneden het Oekraïense gemiddelde van 92 procent. (Ter vergelijking: in de Krim werd amper de helft gehaald.) Maar echt hartelijk kon die band met Oekraïne toch niet genoemd worden. Zeker toen veel mijnen na de intrede van de vrije markt hun deuren moesten sluiten, verzuurden de relaties. Terwijl het westen van het land toenadering zocht tot de Europese Unie, had het oosten heimwee naar de Sovjet-Unie.

* * *

Het Donetsbekken had na de val van het communisme inderdaad nog weinig om mee op te scheppen, of het zou met het voetbal moeten zijn. Aan het eind van de jaren negentig begon Mijnwerker Donetsk, Sjachtar Donetsk dus, een club die ooit naar Stachanov genoemd was, aan zijn onstuitbare mars naar de top, met als voorlopig hoogtepunt, in 2009, de laatste editie van de UEFA Cup. En dan was er nog het Europese voetbalkampioenschap in de hypermoderne Donbass Arena, ook alweer betaald met het geld van Rinat Achmetov, de plaatselijke oligarch, over wie je geen verkeerd woord mag schrijven zonder een duur proces aan je been te krijgen, wat ik hier dus ook niet ga doen.

Dat de plaatselijke economie gecontroleerd werd door clans, maffiosi zouden sommigen zeggen, bevorderde de economische prestaties natuurlijk niet en ondanks verwoede pogingen om het verval te stoppen, werd Donetsk in een rapport van de Verenigde Naties bij de snelst ontvolkte steden gerangschikt. De stad van één miljoen rozen, zoals ze onder het communisme gedoopt werd, was op weg het Detroit van Oekraïne te worden. En zoals meestal wanneer iemand zijn macht voelt wegglijden, leidde dat tot groeiende frustratie.

Een eerste teken aan de wand was een gelijktijdig met de parlamentsverkiezingen van 1994 georganiseerd referendum, waarin maar liefst negentig procent van de inwoners van het Donetsbekken zich uitsprak voor de erkenning van het Russisch als tweede taal, federalisering en toenadering tot Rusland.

Dat geen van die eisen gehonoreerd werd, maakte de liefde voor Kiev er niet groter op.

De overwinning van Viktor Janoekovitsj, geboren en getogen in de Donbass, bij de presidentsverkiezingen van 2004 had de pijn moeten verzachten, maar daar stak de Oranje

Revolutie een stokje voor. Vanwege verkiezingsfraude moesten de verkiezingen worden overgedaan, waarna Janoekovitsj het onderspit dolf. Niet hun eigen Viktor, maar die andere, Joesjtsjenko, een westersgezinde liberaal die dan nog inspeelde op het Oekraïense nationalisme, zou president worden.

Toen het dan uiteindelijk wel lukte, bij de presidentsverkiezingen van 2010, zou enkele jaren later Euromajdan, zoals de opstand tegen Janoekovitsj genoemd werd, roet in het eten gooien.

* * *

Hoe weinig ze in het uiterste zuidoosten van Oekraïne op hebben met de rest van het land had ik in de winter van 2014 met eigen ogen kunnen aanschouwen. Nadat ik in Kiev een week lang verslag had gedaan van de opstand tegen Janoekovitsj, was ik afgereisd naar Donetsk. De gebeurtenissen in de hoofdstad werden er, op zijn zachtst gezegd, met de nodige argwaan bekeken.

De opstandelingen werden er afgeschilderd als nazi's en fascistten, wat niet erg moeilijk was, aangezien op het Onafhankelijkheidsplein (Majdan Njezalezjnosti) tussen de voorstanders van Europese integratie ook groeperingen met op zijn minst twijfelachtige denkbeelden actief waren. Bovendien werd er in Kiev volop gedweept met Stepan Bandera, een omstreden nationalist die voor de Tweede Wereldoorlog betrokken was bij de moord op een Poolse minister, waarna hij van de Duitse bezetting gebruik had gemaakt om de Oekraïense onafhankelijkheid uit te roepen. Hoewel hij door de nazi's vrijwel meteen naar een concentratiekamp werd gestuurd, bleef zijn beweging tegen de Sovjets (en de Polen) vechten. Het maakte zijn populariteit in een gebied dat niet

voor niets het grondgebied van de Homo Sovieticus wordt genoemd er niet groter op.

En was het trouwens niet sterk dat zij, de bewoners van het Donetsbekken, die – om het in de woorden van Janoekovitsj te zeggen – nooit lege treinen leverden, zich moesten uitsloven, terwijl op Majdan de afzetting werd geëist van iemand die toch wettig verkozen was? Zoals ik ooit door een agent van de gehate veiligheidsdienst hoorde vragen: ‘Doen ze dat in Europa ook, op de politie schieten?’

Dat Janoekovitsj een van de hunnen was, net als de premier overigens, maakte de zaken er natuurlijk niet gemakkelijker op.

Maar de doorslag werd gegeven door het feit dat ze in het uiterste zuidoosten van Oekraïne niet veel goeds te verwachten hadden van de opstand: voor de plaatselijke industrie waren de banden met Moskou van levensbelang; een associatieverdrag met de Europese Unie zou het Donetsbekken afsluiten van de Russische markt.

De voorstanders van Euromajdan waren in Donetsk dan ook op de vingers van een hand te tellen, voor zover ze zich al op straat durfden te wagen. Toen ik er in de winter van 2014 op reportage was, stond het standbeeld van de Oekraïense held Taras Sjevtsjenko, hun verzamelpunt, er opvallend verlaten bij; het enige teken van leven kwam er van een bus vol titoesjki's, zoals de door de aanhangers van Janoekovitsj betaalde knokploegen genoemd werden. Ik mocht dan ook van geluk spreken dat mijn ietwat stuntelige poging tot kennisgeving – ‘Zijn jullie titoesjki's?’ – zonder kwalijke gevolgen bleef.

* * *